

ORZECZNICTWO TRYBUNAŁU KONSTYTUCYJNEGO ZBIÓR URZĘDOWY

Seria A

Warszawa, dnia 10 kwietnia 2017 r.

Pozycja 24

POSTANOWIENIE z dnia 5 kwietnia 2017 r. Sygn. akt K 33/15

Trybunał Konstytucyjny w składzie:

Zbigniew Jędrzejewski – przewodniczący
Małgorzata Pyziak-Szafnicka
Piotr Tuleja
Michał Warciński
Sławomira Wronkowska-Jaśkiewicz – sprawozdawca,

po rozpoznaniu, na posiedzeniu niejawnym w dniu 5 kwietnia 2017 r., wniosku Rzecznika Praw Obywatelskich o zbadanie zgodności:

art. 408 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296, ze zm.) w zakresie, w jakim wyłącza dopuszczalność wznowienia postępowania na podstawie art. 401¹ ustawy – Kodeks postępowania cywilnego po upływie pięciu lat od uprawomocnienia się orzeczenia, z art. 190 ust. 4 w związku z art. 45 ust. 1, art. 77 ust. 2 oraz art. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej,

p o s t a n a w i a:

na podstawie art. 59 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 30 listopada 2016 r. o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym (Dz. U. poz. 2072) umorzyć postępowanie.

Orzeczenie zapadło jednogłośnie.

UZASADNIENIE

I

1. Wnioskiem z 10 listopada 2015 r. Rzecznik Praw Obywatelskich zwrócił się do Trybunału Konstytucyjnego o zbadanie zgodności art. 408 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296, ze zm.; aktualnie: Dz. U. z 2016 r. poz. 1822, ze zm.; dalej: k.p.c.) w zakresie, w jakim wyłącza dopuszczalność wznowienia postępowania na podstawie art. 401¹ k.p.c. po upływie pięciu lat od uprawomocnienia się orzeczenia, z art. 190 ust. 4 w związku z art. 45 ust. 1, art. 77 ust. 2 oraz art. 2 Konstytucji.

Uzasadniając zarzut niekonstytucyjności, Rzecznik Praw Obywatelskich stwierdził, że zawarte w końcowej części art. 190 ust. 4 ustawy zasadniczej odesłanie do ustaw zwykłych, które mają uregulować zasady i tryb wznowienia postępowania, nie daje ustawodawcy swobody unormowania kwestii materialnoprawnych i procesowych w sposób dowolny. Owe unormowania muszą służyć efektywnej realizacji konstytucyjnego prawa jednostek, tak by doprowadziły do ponownego rozpoznania sprawy z poszanowaniem standardów ustawy zasadniczej.

Potrzeba stabilizacji obrotu prawnego nie przesądza o konstytucyjności ograniczenia wynikającego z art. 408 k.p.c., tym bardziej że on sam przewiduje wyjątek od wymogu zachowania terminu pięcioletniego w wypadku, gdy strona była pozbawiona możliwości uczestniczenia w dotyczącym jej postępowaniu. Badając, czy identyczny wyjątek nie powinien dotyczyć także sytuacji stwierdzenia niekonstytucyjności podstawy prawnej zapadłego rozstrzygnięcia, należy wziąć pod uwagę to, czy nieograniczonemu w czasie wznowianiu postępowań nie sprzeciwiają się konstytucyjnie chronione wartości, w tym przede wszystkim potrzeba ochrony praw innych osób (art. 31 ust. 3 Konstytucji); trzeba bowiem pamiętać, że w postępowaniach cywilnych – w przeciwieństwie do postępowań z zakresu prawa publicznego – spór prowadzą równorzędne podmioty prawa prywatnego.

Rzecznik opowiedział się jednak za potrzebą dopuszczenia w omawianej sytuacji wznowienia postępowania także po upływie terminu ustawowego. Jego zdaniem, przemawiają za tym trzy argumenty. Po pierwsze, ponowne rozpatrzenie sprawy nie musi prowadzić do wydania orzeczenia o diametralnie odmiennej treści od orzeczenia pierwotnego (strona może wszak dążyć wyłącznie do tego, by postępowanie przeprowadzono z poszanowaniem jej praw). Po drugie, w praworządym państwie na ochronę powinny zasługiwać wyłącznie te prawa osób trzecich, które zostały nabyte w sposób słuszny, a zatem w warunkach materialnej i proceduralnej praworządności (można mieć przy tym wątpliwość, czy przesłankę tę spełniają prawa nabyte na podstawie niekonstytucyjnego przepisu). Po trzecie, trzeba uwzględnić, że ocena skutków konkretnego wyroku stwierdzającego niezgodność z ustawą zasadniczą należy do Trybunału Konstytucyjnego, który – wążąc kolidujące ze sobą wartości – może określić, w jakim stopniu orzeczenie derogacyjne ma umożliwić zainteresowanym wznowienie postępowań. Rzecznik uznał, że najbardziej właściwym rozwiązaniem jest, by – o ile w konkretnej sytuacji dojdzie do zasadniczego konfliktu praw i wartości wyrażonych w Konstytucji – o ograniczeniu prawa do wzruszenia orzeczeń opartych na niekonstytucyjnej podstawie prawnej rozstrzygał wyłącznie Trybunał, a nie przepis ustawy zwykłej, który jako jedyne istotne kryterium wskazuje upływ terminu liczonego od zakończenia postępowania.

Możliwość żądania wznowienia postępowania powinna przysługiwać wszystkim podmiotom, wobec których zapadło rozstrzygnięcie, którego podstawą była zakwestionowana norma prawna, niezależnie od tego, w jakim trybie doszło do stwierdzenia jej niekonstytucyjności. Niedopuszczalne jest w szczególności przyjęcie, że rozważane prawo przysługuje jedynie podmiotom, które wniosły skargę konstytucyjną.

Zakresowa niezgodność art. 408 k.p.c. z art. 190 ust. 4 Konstytucji przesądza o sprzeczności tego przepisu również z jej art. 45 ust. 1 i art. 77 ust. 2.

Odnosząc się do zarzutu niezgodności skarżonego przepisu z art. 2 ustawy zasadniczej, tj. z wywodzoną z niego zasadą zaufania do państwa i stanowionego przez nie prawa, Rzecznik stwierdził, że skoro Konstytucja gwarantuje prawo do sanacji postępowania sądowego, to ustawowy mechanizm obliczania terminu realizacji tego prawa stanowi swego rodzaju pułapkę proceduralną – termin pięcioletni może bowiem upłynąć, zanim jeszcze powstanie możliwość skorzystania z prawa powołania się na wyrok Trybunału. Prowadzi to niekiedy do nadania rozważanemu prawu charakteru pozornego.

Art. 408 k.p.c. może poza tym powodować nie tylko pozbawienie prawa do sanacji postępowania sądowego, ale również uniemożliwić skorzystanie z prawa gwarantowanego

w art. 77 ust. 1 Konstytucji, czyli prawa do odszkodowania za bezprawne działanie władzy publicznej, polegające – w tym wypadku – na wydaniu orzeczenia w oparciu o niekonstytucyjne unormowanie. Uzyskanie takiego odszkodowania możliwe jest dopiero wówczas, gdy – po stwierdzeniu niezgodności określonej regulacji prawnej przez Trybunał Konstytucyjny – we właściwym postępowaniu stwierdzona zostanie także niezgodność z prawem zapadłego na jej podstawie rozstrzygnięcia, o czym stanowi art. 417¹ § 1 i 2 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. z 2014 r. poz. 121, ze zm.; aktualnie: Dz. U. z 2017 r. poz. 459; dalej: k.c.). Jako że przez właściwe postępowanie w omawianym wypadku należy rozumieć postępowanie wznowieniowe, to w konsekwencji upływ przewidzianego w art. 408 k.p.c. pięcioletniego terminu, liczonego od uprawomocnienia się orzeczenia, wyklucza dochodzenie roszczenia o naprawienie szkody pomimo tego, iż samo roszczenie odszkodowawcze nie musiało jeszcze ulec przedawnieniu. Zgodnie bowiem z art. 442¹ § 1 k.c. do przedawnienia w rozważanej sytuacji dochodzi z upływem trzech lat od dnia, w którym poszkodowany dowiedział się o szkodzie i o osobie obowiązanej do jej naprawienia, co ma miejsce w chwili wejścia w życie wyroku Trybunału Konstytucyjnego, jednakże nie później niż dziesięć lat od dnia wystąpienia zdarzenia wywołującego szkodę, którym jest akt zastosowania niekonstytucyjnej regulacji.

2. W piśmie z 28 grudnia 2015 r. stanowisko w sprawie zajął Prokurator Generalny, wnosząc o stwierdzenie, że art. 408 k.p.c. w zakresie, w jakim wyłącza dopuszczalność wznowienia postępowania na podstawie art. 401¹ k.p.c. po upływie pięciu lat od uprawomocnienia się orzeczenia, jest niezgodny z art. 190 ust. 4 w związku z art. 45 ust. 1, art. 77 ust. 2 oraz art. 2 Konstytucji.

3. W piśmie z 15 lutego 2016 r. stanowisko w sprawie zajęła Rada Ministrów, wnosząc o stwierdzenie, że art. 408 k.p.c. w zakresie, w jakim przewiduje zbyt krótki termin wniesienia skargi o wznowienie postępowania cywilnego, wyłączając w ten sposób dopuszczalność wznowienia postępowania na podstawie art. 401¹ k.p.c., jest niezgodny z art. 190 ust. 4 w związku z art. 45 ust. 1, art. 77 ust. 2 oraz art. 2 Konstytucji.

4. W piśmie z 10 marca 2017 r. w imieniu Sejmu stanowisko w sprawie zajął jego Marszałek, wnosząc o stwierdzenie, że art. 408 k.p.c. w zakresie, w jakim wyłącza dopuszczalność wznowienia postępowania na podstawie art. 401¹ k.p.c. po upływie dziesięciu lat od uprawomocnienia się orzeczenia, jest zgodny z art. 190 ust. 4 w związku z art. 45 ust. 1, art. 77 ust. 2 oraz art. 2 Konstytucji.

Marszałek podniósł, że 15 lutego 2017 r. art. 1 ustawy z dnia 16 grudnia 2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 2017 r. poz. 187) nadał art. 408 k.p.c. nowe brzmienie: „Po upływie lat dziesięciu od dnia uprawomocnienia się wyroku nie można żądać wznowienia, z wyjątkiem przypadku, gdy strona była pozbawiona możliwości działania lub nie była należycie reprezentowana”, przy czym art. 2 ustawy nowelizującej stanowi: „W sprawach wszczętych przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy, w których do dnia jej wejścia w życie nie upłynął termin określony w art. 408 ustawy zmienianej w art. 1 w brzmieniu dotychczasowym, stosuje się przepis art. 408 ustawy zmienianej w art. 1 w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą”. Zdaniem Marszałka, przedmiotem kontroli konstytucyjności prawa powinien w konsekwencji stać się art. 408 k.p.c. w aktualnej wersji, a dwukrotne wydłużenie terminu wznowienia postępowania – z pięciu do dziesięciu lat – pozwala uznać go za zgodny z postanowieniami Konstytucji, wskazanymi przez Rzecznika Praw Obywatelskich.

II

Trybunał Konstytucyjny zważył, co następuje:

1. Trybunał Konstytucyjny zaznaczył, że 3 stycznia 2017 r. weszła w życie ustawa z dnia 30 listopada 2016 r. o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym (Dz. U. poz. 2072; dalej: otpTK lub ustawa o organizacji TK), przy czym art. 9 ust. 1 ustawy z dnia 13 grudnia 2016 r. – Przepisy wprowadzające ustawę o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym oraz ustawę o statusie sędziów Trybunału Konstytucyjnego (Dz. U. poz. 2074) stanowi, że do postępowań wszczętych i niezakończonych przed wejściem w życie ustawy o organizacji TK stosuje się tę właśnie ustawę, z zastrzeżeniem dokonanych już czynności procesowych, które – zgodnie z art. 9 ust. 2 ustawy wprowadzającej – pozostają w mocy. Z tego względu przy rozpoznaniu analizowanej sprawy zastosowanie znajdowały przepisy ustawy o organizacji TK.

2. Przedmiotem wniosku Rzecznika Praw Obywatelskich było żądanie stwierdzenia niekonstytucyjności art. 408 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296, ze zm.; aktualnie: Dz. U. z 2016 r. poz. 1822, ze zm.; dalej: k.p.c.) w zakresie, w jakim wyłącza dopuszczalność wznowienia postępowania na podstawie art. 401¹ k.p.c. po upływie pięciu lat od uprawomocnienia się orzeczenia, z art. 190 ust. 4 w związku z art. 45 ust. 1, art. 77 ust. 2 oraz art. 2 Konstytucji.

Art. 408 k.p.c. w kwestionowanym brzmieniu został uchylony w wyniku nowelizacji dokonanej na mocy art. 1 ustawy z dnia 16 grudnia 2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 2017 r. poz. 187; dalej: ustawa nowelizująca), która weszła w życie 15 lutego 2017 r. W nowym brzmieniu rozważany przepis stanowi, że po upływie lat dziesięciu od dnia uprawomocnienia się wyroku nie można żądać wznowienia, z wyjątkiem przypadku, gdy strona była pozbawiona możliwości działania lub nie była należycie reprezentowana. Zgodnie przy tym z art. 2 ustawy nowelizującej w sprawach wszczętych przed dniem jej wejścia w życie, w których do tego dnia nie upłynął termin określony w art. 408 k.p.c. w wersji dotychczasowej, stosuje się omawiany przepis w wersji ustalonej przez ustawę nowelizującą. Oznacza to, że powstały w tym wypadku problem intertemporalny ustawodawca rozstrzygnął na rzecz zasady bezpośredniego działania prawa, a w konsekwencji zakresem zastosowania art. 408 k.p.c. w nowym brzmieniu objęte zostały nie tylko sytuacje przyszłe, lecz także sytuacje powstałe w przeszłości, które nadal istniały w momencie wejścia w życie ustawy nowelizującej.

Uwzględniając dokonaną zmianę art. 408 k.p.c., Rzecznik Praw Obywatelskich pisemem z 9 marca 2017 r., cofnął wniosek o stwierdzenie niekonstytucyjności, co obligowało Trybunał Konstytucyjny do umorzenia postępowania na podstawie art. 59 ust. 1 pkt 1 otpTK.

Mając powyższe na uwadze, Trybunał Konstytucyjny postanowił jak w sentencji.